

Koncepcia pedagogicko-psychologického poradenského systému a jeho implementácie do praxe

1. Úvod do problematiky

V modernom školskom a výchovnom systéme majú podporné a nápomocné orgány a inštitúcie svoje špecifické nezastupiteľné miesto. Týka sa to i výchovného a psychologického poradenstva, súčasti výchovno-vzdelávacej sústavy, ktoré **poskytuje odbornú pedagogickú a psychologickú starostlivosť o deti, metodickú a informačnú pomoc pedagogickým zamestnancom škôl a zákonným zástupcom detí najmä v oblastiach výchovy a vzdelávania, profesijnej a kariérovej orientácie žiakov a prevencie delikventného vývinu detí.** Predkladaný návrh koncepcie výchovného (predovšetkým pedagogického) a psychologického poradenstva predpokladajúci zabezpečenie vzájomnej synergie poskytovanej pomoci deťom vychádza z cieľov vytýčených v Miléniu – Národnom programe výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov, schválenej uznesením vlády SR č. 1193/2001.

Prehodnotenie systému výchovného a psychologického poradenstva ako celku s cieľom jeho lepšieho prepojenia s inštitúciami trhu práce (najmä na zabezpečenie relevantných informácií pre pedagogicko-psychologické poradne a na efektívne prepojenie na informácie o trhu práce) nadväzuje aj na Koncepciu celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike, schválenej uznesením vlády SR č. 157/2004 a výzvy a opatrenia Národnej správy o politike mládeže v Slovenskej republike pre Radu Európy. Zo záväzkov Slovenskej republiky ako člena Európskej únie vyplýva všeobecná povinnosť harmonizovať systémové riešenia pri plnom rešpektovaní podmienok, ktoré pre výkon psychologického povolania stanovuje Európska federácia psychologických asociácií (ďalej len „EFPA“) v súčinnosti s príslušnými orgánmi EÚ¹.

V súčasnosti sa výchovné poradenstvo sústreďuje nielen na komplexnú diagnostiku dieťaťa, ale najmä na následnú psychologickú a pedagogickú intervenciu pre rodinu ako celok sledujúc líniu Dohovoru o právach dieťaťa², v ktorého zmysle „výchova dieťaťa má smerovať k rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a rozumových aj fyzických schopností v čo najširšom objeme“. Do popredia sa dostáva aj potreba kariérovej výchovy a kariérového poradenstva – zosúladovanie profesijných želaní, kompetencií jednotlivcov (osobnostných, zdravotných, fyzických, kvalifikačných) s potrebami trhu práce, s reálnymi možnosťami, formovanie vlastností a zručností uľahčujúcich optimálne profesionálne uplatnenie sa. Táto špecializácia je tradične súčasťou práce výchovných poradcov a ostatných odborníkov v systéme výchovného poradenstva.

Napriek tomu, že z demografického vývoja vyplýva úbytok populácie, klesá počet detí, **záujem** rodičovskej verejnosti o služby školského poradenstva narastá. Tento zvýšený záujem je dôsledkom narastajúcich problémov populácie. Okrem detí, ktoré majú zmyslové, mentálne, telesné a iné zdravotné postihnutie, vyžadujúce si pri vzdelávaní špecifické postupy, existuje i ďalšia nezanedbateľná skupina detí, ktoré žiadne pozorovateľné postihnutie nemajú, ale napriek tomu si vyžadujú osobitný prístup pri vzdelávaní (napr. deti s ťažkosťami v učení, deti s prejavmi

¹ Napr. rezolúcia 9286/04 Rady EÚ o posilňovaní politik, systémov a aktivít celoživotného poradenstva v Európe

² Čl. 29, ods.1, písm a) Dohovoru o právach dieťaťa, oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

niektorých príznakov vývinových porúch učenia, citového prežívania, ale i deti s nadpriemerným intelektovým nadaním, športovo talentovaní jedinci a pod.). Stúpa počet detí s osobnostnými a emocionálnymi problémami vrátane detí trpiacich neurózami, psychosomatickými chorobami, ohrozených sociálnou patológiou (9,3%)³ a vývinovými poruchami učenia, detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ohrozených chudobou (30%)⁴. V školách narastajú vážne vzťahové problémy a konflikty, a to nielen v komunikácii žiakov medzi sebou navzájom, ale aj vo vzťahu k rodičom a k učiteľom. Deti sú často vystavené neúmernej záťaži a krízovým situáciám.

Pedagogicko-psychologické poradne pred desiatimi rokmi vykazovali približne u 10% populácie opodstatnenosť svojich služieb, v súčasnosti sa toto číslo pohybuje nad 20%⁵. Aj čakacie lehoty na vybavenie žiadosti sú tri týždne až mesiac, hoci efektivita práce je tým vyššia, čím skôr je poskytnutá potrebná odborná starostlivosť.

2. Analýza súčasného stavu

2.1. Legislatívna oblasť

Činnosť výchovného a psychologického poradenstva sa v súčasnosti opiera o všeobecne záväzné právne predpisy:

- Dohovor o právach dieťaťa,
- Zákon č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) v znení neskorších predpisov,
- Zákon č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 279/1993 Z. z.“),
- Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 596/1993 Z. z.“),
- Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 597/1993 Z. z.“),
- Zákon č. 199/1994 Z. z. o psychologickú činnosť a o Slovenskej komore psychologov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 199/1994 Z. z.“),
- Nariadenie vlády SR č. 238/2004 Z. z. o rozsahu vyučovacej činnosti a výchovnej činnosti pedagogických zamestnancov (ďalej len „nariadenie vlády č. 238/2004 Z. z.“),
- Nariadenie vlády SR č. 2/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre základné školy, stredné školy, strediská praktického vyučovania, základné umelecké školy a školské zariadenia v znení nariadenia vlády č. 758/2004 Z. z. a nariadenia vlády č. 662/2005 Z. z. (ďalej len „nariadenie vlády č. 2/2004 Z. z.“),
- Nariadenie vlády SR č. 362/2006 Z. z. o podrobnostiach o požiadavkách na výchovné a výchovno-vzdelávacie zariadenia pre deti a mladistvých (ďalej len „nariadenie vlády č. 362/2006 Z. z.“),
- Vyhláška MŠ SR č. 43/1996 Z. z. o podrobnostiach o výchovnom poradenstve a o poradenských zariadeniach (ďalej len „vyhláška č. 43/1996 Z. z.“),

³ Depistáž detí s problémovým správaním – VÚDPaP, 2005

⁴ Národná správa o politike mládeže v SR pre Radu Európy – MŠ SR, 2005

⁵ Z výkazov ÚIPŠ o činnosti pedagogicko-psychologickej poradne

- Vyhláška č. 42/1996 Z. z. o ďalšom vzdelávaní pedagogických pracovníkov (ďalej len „vyhláška č. 42/1996 Z. z.“),
- Vyhláška č. 41/1996 Z. z. o odbornej a pedagogickej spôsobilosti pedagogických zamestnancov v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška č. 41/1996 Z. z.“).

Poradenskými zariadeniami podľa zákona č. 279/1993 Z. z (štvrtá časť, § 20 – 25) sú pedagogicko-psychologická poradňa (ďalej len „PPP“) a zariadenia špeciálnopedagogického poradenstva (špeciálnopedagogická poradňa a detské integračné centrum).

Zriaďovateľom PPP môže byť v zmysle zákona č. 596/2003 Z. z. krajský školský úrad (ďalej len „KŠÚ“), štátom uznaná cirkev alebo náboženská spoločnosť a iná právnická osoba alebo fyzická osoba. Formu hospodárenia PPP určí zriaďovateľ.

Funkciu zriaďovateľa štátnych PPP plní KŠÚ, ktorý zriaďuje a zrušuje podľa siete PPP pre predškolské zariadenia a základné školy a PPP pre stredné školy⁶. Formu hospodárenia poradenského zariadenia určí KŠÚ v zmysle zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Na personálnej úrovni do poradenského školského systému patria najmä: výchovný poradca, školský psychológ, školský špeciálny pedagóg a koordinátor prevencie na škole, poradenský psychológ, špeciálny pedagóg, sociálny zamestnanec a iní odborní zamestnanci v školskom poradenskom zariadení.

2.2. Vznik a vývoj výchovného a psychologického (školského) poradenstva

Sociálne a psychologické podmienky, v ktorých vyrastá a formuje sa mladá generácia sú stále zložitejšie. Podporu adaptácie mladej generácie už takmer päť desaťročí pomáha riešiť systém výchovného a psychologického poradenstva, ktorý v meniacich sa spoločensko-historických podmienkach prešiel mnohými organizačnými a čiastočne aj koncepčnými zmenami: 1. februára 1957 bola zriadená inštitúcia - Psychologická výchovná klinika - v Bratislave, ktorej cieľom bolo predchádzanie, usmerňovanie a odstraňovanie rôznych porúch správania, ťažkostí v učení a negatívnych javov v sociálnom vývine mladého človeka ako prvá svojho druhu v Československej republike. Súbežne s ňou sa budovalo aj Stredisko pre voľbu povolania ako relatívne autonómne poradenské zariadenie zamerané na pomoc pri profesionálnom rozhodovaní sa žiakov. Ich súčasťou inštitucionálnou pokračovateľkou je Krajská pedagogicko-psychologická poradňa v Bratislave. Postupne začali pribúdať zariadenia v ďalších mestách - od roku 1976 pod názvom *pedagogicko-psychologická poradňa*.

V roku 1962 bola na základných školách zavedená funkcia *výchovného poradcu* (ďalej len „VP“), v nasledujúcom roku na stredných všeobecnovzdelávacích školách (dnešných gymnáziách) a postupne aj na ostatných stredných a na špeciálnych školách. V 70. rokoch minulého storočia sa začala zavádzať profesia *školského psychológa*. V súvislosti s nárastom drogových závislostí a iných sociálnopatologických javov je Ministerstvom školstva SR (ďalej len „MŠ SR“) v pedagogicko-organizačných pokynoch pre školy a školské zariadenia, orgány štátnej správy v školstve a orgány územnej samosprávy pre príslušný školský rok odporúčané ustanoviť na školách *koordinátora prevencie*. Deväťdesiate roky znamenali obrat v prístupe k základným otázkam výchovy a vzdelávania zdravotne postihnutých a zdravotným postihnutím ohrozených detí v podmienkach SR, keď boli vytvorené i legislatívne podmienky pre vznik

⁶ § 10 zákona č. 596/1993 Z. z.

zariadení špeciálnopedagogického poradenstva pri špeciálnych školách, ktoré postupne preberajú starostlivosť o evidovaných zdravotne postihnutých a zdravotným postihnutím ohrozených detí.

V 90. rokoch došlo k vytvoreniu komplexnej siete PPP tak, že pokrývali všetky okresy súčasného územnosprávneho členenia SR. Sieť PPP k 31. 12. 2005 pokrývala všetky kraje a okresy v SR: pre predškolské zariadenia a základné školy ako okresné PPP a pre stredné školy ako krajské PPP. V priebehu rokov 2005 a 2006 sa samostatne pôsobiace Centrá výchovnej a psychologickéj prevencie (ďalej len „CVPP“) spojili alebo zlúčili s územne príslušnou PPP a v súčasnosti všetky pôsobia ako súčasť alebo ako oddelenie PPP. Zároveň dochádzalo k likvidácii niektorých okresných PPP (v Košickom kraji).

2.3. Realizácia výchovného a psychologického poradenstva v súčasnej praxi

Odborné inštitucionalizované služby výchovného a psychologického poradenstva sa formovali a priebežne formujú zriadením PPP, zavedením funkcie VP a školských psychológov.

2.3.1. Pedagogicko-psychologické poradne

PPP ako poradenské zariadenie v zmysle zákona č. 279/1993 Z. z. plní úlohy odbornej pedagogickej a psychologickéj diagnostiky, starostlivosti o deti a úlohy poradenstva v otázkach ich výchovy, vzdelávania, osobnostného a profesijného (kariérového) vývinu. Vykonáva aj preventívno-poradenskú činnosť pre deti. Svoju činnosť uskutočňuje ambulantne v priestoroch poradne a návštevami odborných zamestnancov v školách a v školských zariadeniach. Službu (starostlivosť) poskytujú jednorazovo alebo opakovane, pričom oba druhy sú realizované individuálnou alebo skupinovú formou. Odborní zamestnanci PPP realizujú rôzne druhy aktivít, ktoré sú zamerané na výcvikové kurzy, nácvik sociálno-psychologických zručností, vzdelávanie zamestnancov zariadení, preventívne programy a projekty, aktivity v oblasti primárnej a sekundárnej prevencie a klubové – oddychovo relaxačné aktivity.

Na základe výkazu o PPP Škol (MŠ SR) 22 – 01 a softvérového programu EvuPP⁷ každoročne spracováva Ústav informácií a prognóz školstva (ďalej len „ÚIPŠ“) analytické údaje o PPP. V roku 2003 ÚIPŠ kompletne zabezpečil pre všetky PPP počítače s programovým vybavením, školením k programu EvuPP, k čomu bola vydaná aj metodická príručka.

Z výstupu personálneho auditu⁸ vyplynulo, že celkový **počet odborných zamestnancov PPP je vzhľadom na oprávnené nároky a potreby detí na poradenstvo v ich duševnom, sociálnom a vzdelávacom vývine výrazne poddimenzovaný**. Následne i **v záveroch Správy Štátnej školskej inšpekcie z vykonaných inšpekcií vo vybraných PPP⁹ (marec – jún 2006)** bolo odporúčané v PPP **zvýšiť počet odborných zamestnancov**. (Výpočet optimálneho počtu odborných zamestnancov PPP v závislosti od analýzy stavu v roku 2005 je v prílohe č. 5.)

⁷ Evidenčný systém „EvuPP“ = softvérový program vypracovaný ÚIPŠ v spolupráci s expertnou skupinou zriadenou s týmto cieľom v priebehu rokov 2003 – 2005, ktorý sa od 1. 9. 2004 rutinne zaviedol do všetkých PPP

⁸ Odborní zamestnanci PPP a CVPP (personálny audit) – spracoval ÚIPŠ na základe požiadavky oddelenia výchovy a vzdelávania rómskych komunít sekcie regionálneho školstva (september 2005)

⁹ Správa Štátnej školskej inšpekcie o stave a podmienkach poskytovania odborných služieb v oblasti výchovného poradenstva, pedagogickej a psychologickéj starostlivosti o deti v SR v školskom roku 2005/2006

Napriek nedostatku odborných zamestnancov v odbornej, obsahovej či formálnej stránke psychodiagnostickej činnosti inšpekciou nedostatky zistené neboli, naopak, za pozitíva činnosti PPP boli v správe ŠŠI pomenované nasledovné:

- spracovanie správ z odborných vyšetrení po stránke odbornej, obsahovej i formálnej adekvátne vo vzťahu k adresátovi,
- voľba metód diagnostiky a poradenských postupov primerane vo vzťahu k diagnózam a problémom klientov,
- profesionalita riaditeľov a zamestnancov PPP,
- podrobná evidencia psychologickéj a špeciálnopedagogickej činnosti,
- odborná činnosť v oblasti výchovného poradenstva, pedagogickej a psychologickéj starostlivosti v MŠ, ZŠ a SŠ
- odborná starostlivosť poskytovaná integrovaným aj neintegrovaným žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami¹⁰ (ďalej len „ŠVVP“),
- reedukačná činnosť pri deťoch s vývinovými poruchami učenia a správania,
- preventívna a poradenská činnosť CVA-PP v školách,
- spolupráca PPP s MŠ a ZŠ,
- kvalita psychologickéj a pedagogickej dokumentácie,
- individuálny prístup ku klientovi.

Na druhej strane, zlepšenie si vyžadujú oblasti:

- nevhodné priestorové podmienky niektorých PPP,
- **nedostatok odborných zamestnancov**, dlhá čakacia doba medzi prijatím a ukončením požiadavky klienta na odbornú starostlivosť,
- informačná izolovanosť medzi poradňami,
- nedostatočná spolupráca PPP so zariadeniami špeciálnopedagogického poradenstva pri starostlivosti o žiakov so ŠVVP.

Napriek uvedenému, v školskom roku 2005/2006 **došlo** oproti roku 2004/2005 **k poklesu** o 28 **odborných zamestnancov** (fyzický prepočet), čo predstavuje prepočet 25,83 na plnú zamestnanosť (a k nárastu počtu evidovaných klientov o 9 587).

Zamestnanci poradní a prepočet (okresné a krajské)¹¹

Školský rok 2004/2005		počet zamest. spolu	prepočet a plnú zamest	Okresné poradne		Krajské poradne		poradne 2005/06	
				počet	prepočet	počet	prepočet	počet	prepočet
riaditelia		84	84,00	76	76,00	8	8,0	79	79,00
pedagógovia		213	162,14	195	147,77	18	14,70	208	159,25
v tom	<i>špeciálni</i>	133	103,96	126	7	5,33	98,63	136	107,70
	<i>liečební</i>	11	8,52	9	2	1,12	7,40	10	7,06
	<i>sociálni</i>	11	9,52	8	3	2,75	6,77	11	9,19
	<i>iní</i>	58	40,46	52	6	5,50	34,96	51	35,29
psychológovia		384	319,57	297	242,11	87	77,46	365	305,41
sociálni zamestn.		101	91,59	88	80,39	13	11,20	102	88,14
ostatní zamestn.		165	108,41	133	87,48	32	20,93	184	117,38

¹⁰ § 3, ods. 2 Zákona č. 29/1984 Z. z. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) v znení neskorších predpisov

¹¹ Z výkazov ÚIPS o činnosti pedagogicko-psychologickej poradne

S P O L U	947	766,03	789	633,74	158	132,29	938	749,17
%	100,0	80,89	100,00	80,32	100,00	83,73	100,00	79,87
odborní zamestn.	782	657,62	656	546,26	126	111,36	754	631,79

Podrobnejšie o PPP je uvedené v prílohe č.1.

2.3.2. Detom, žiakom, rodičom, zamestnancom škôl a školských zariadení sa poskytuje výchovné a psychologické poradenstvo aj prostredníctvom **výchovných poradcov, školských psychologov, špeciálnych pedagógov.**

Výchovný poradca¹² plní úlohy výchovného poradenstva, t. j. poradenstva v osobnostnom, vzdelávacom a profesijnom/kariérovom vývine vrátane prevencie problémového a delikventného vývinu a sociálnych vzťahov. Je odborným poradenským pracovníkom na škole, ktorý svoju funkciu plní popri svojej pedagogickej činnosti. Sprostredkováva prepojenie školy s odbornými zariadeniami, ktoré sa zaoberajú starostlivosťou o deti. Spoločensky prioritnou je kariérová výchova (ktorej súčasťou je profesionálna orientácia) a kariérové poradenstvo žiakom. Primeraná kariérová výchova a poradenstvo na školách je účinným nástrojom prevencie pred možnou nezamestnanosťou v budúcnosti, osobitne dlhodobou.

V súčasnosti sa na výchovného poradcu kladú zvýšené nároky aj v súvislosti s nárastom výchovných a vzdelávacích problémov v škole (od štandardných problémov v osobnostnom a vzdelávacom vývine žiakov, až po javy, ktoré dosahujú úroveň výrazných deformácií a protispoločenských javov). Uvedená skutočnosť zvyšuje dôraz na prevenciu pred negatívnymi javmi v psychickom vývine žiakov, ktorá je integrálnou súčasťou poslania systému výchovného poradenstva. Nevyhnutnou pri tom je podmienka spolupráce výchovných poradcov s triednymi učiteľmi.

Zvýšené požiadavky na činnosť a kompetencie výchovného poradcu, ako poradcu prvého kontaktu v škole sú kladené na jeho celoživotné vzdelávanie a predpokladajú posilnenie jeho postavenia v škole. K tomu je potrebné vytvoriť reálne podmienky na jeho existenciu, aby jeho pôsobenie bolo efektívne, aby mohol byť skutočne integrujúcim, koordinujúcim činiteľom výchovného procesu školy a rodiny, napr. výraznejším znížením základného úväzku pedagóga v závislosti aj od počtu prípadov klientov mimo profesijného poradenstva – napr. taxatívne určiť v § 3 ods. 1 nariadenia vlády SR č. 238/2004 Z. z. o vyučovacej činnosti a výchovnej činnosti pedagogických zamestnancov, motivujúcim finančným ohodnotením, percento z funkčného platu a ďalšie (podrobnejšie v prílohe č. 2).

Školský psychológ ako súčasť systému výchovného a psychologického poradenstva v súlade so zákonom č. 279/1993 Z. z. a vyhláškou MŠ SR č. 43/1996 Z. z. sa priamo zúčastňuje na práci školy a školského zariadenia, poskytuje odborné pedagogicko-psychologické služby deťom, rodičom, pedagógom. Pomocou psychologických metód sa snaží optimalizovať psychický vývin žiakov a študentov v podmienkach škôl a školských zariadení, poskytuje psychologické poradenstvo pri voľbe štúdia, resp. povolania, pomoc pri riešení problémov kariérového vývinu. Predkladá návrhy na skvalitňovanie výchovno-vzdelávacieho procesu v záujme harmonického osobnostného, najmä poznávacieho, citového a sociálneho rozvoja

¹² § 20, ods. 3; § 25, ods. 1 zákona č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach v znení neskorších predpisov a § 6 vyhlášky MŠ SR č. 43/1996 Z. z. o podrobnostiach o výchovnom poradenstve a o poradenských zariadeniach

mladých ľudí. Svojimi opatreniami a zásahmi zároveň pozitívne ovplyvňuje psychické zdravie učiteľov a ostatných pedagogických zamestnancov školy.

Spolupracuje s vedením školy (školského zariadenia), kolektívom pedagógov a jednotlivými pedagógmi, výchovným poradcom, školským špeciálnym pedagógom, koordinátorom prevencie, vychovávateľom, majstrom odborného výcviku, kolektívom žiakov, jednotlivými žiakmi, ich zákonnými zástupcami, ale aj s lekárom, sociálnym kurátorom, pracovníkmi pedagogicko-psychologických poradní a ďalších školských zariadení. Môže byť v pracovnom pomere s poradenským zariadením alebo so školou (podrobnejšie v prílohe č. 3).

3. Teoretické východiská činnosti výchovného a psychologického poradenstva

Činnosť inštitúcií výchovného a psychologického poradenstva vrátane sociálneho vo vzťahu ku klientom (to znamená: deťom, ich rodičom, pedagógom a iným odborným zamestnancom) sa uskutočňuje vertikálne v štyroch (spravidla navzájom) fázach a horizontálne v štyroch oblastiach:

ZÁKLADNÉ FÁZY A OBLASTI VÝCHOVNÉHO A PSYCHOLOGICKÉHO PORADENSTVA			
DIAGNOSTICKÁ FÁZA	PORADENSKÁ FÁZA	TERAPEUTICKÁ FÁZA	PREVENTÍVNA A REHABILITAČNÁ FÁZA
PSYCHOLOGICKÁ DIAGNOSTIKA	PSYCHOLOGICKÉ PORADENSTVO	PSYCHOTERAPIA	PSYCHOLOGICKÁ PREVENCIA A SOCIÁLNO-PSYCHOLOGICKÝ TRÉNING
PEDAGOGICKÁ DIAGNOSTIKA	PEDAGOGICKÉ PORADENSTVO	LIEČEBNO-PEDAGOGICKÉ METÓDY	PEDAGOGICKÁ PREVENCIA, REEDUKÁCIA A PSYCHAGOGIKA
SOCIÁLNA DIAGNOSTIKA	SOCIÁLNE PORADENSTVO	SOCIOTERAPIA	SOCIÁLNA PREVENCIA A TRÉNING SOCIÁLNEJ KOMUNIKÁCIE
KOMPLEXNÁ DIAGNOSTIKA KOMPETENCIÍ JEDNOTLIVCA	KARIÉROVÉ PORADENSTVO (INTERDISCIPLINÁRNE)	REORIENTÁCIA, REKVALIFIKÁCIA	KOMPLEXNÁ PRÍPRAVA PRE TRH PRÁCE; DOPLNENIE PROFESIONÁLNYCH INFORMÁCIÍ

Podrobnejšie je uvedené v prílohe č. 1.

4. Návrh cieľového stavu výchovného a psychologického poradenstva

Pre zabezpečenie poskytovania kontinuálnej a komplexnej interdisciplinárnej odbornej výchovnej a psychologickkej poradenskej, terapeutickej a preventívno-rehabilitačnej starostlivosti deťom, ich rodičom (zákonným zástupcom) a pedagogickým zamestnancom je dôležité, aby tieto tvorili kontinuálny systém poradenstva.

Hlavným objektom systému výchovného a psychologického poradenstva v 21. storočí sú deti nielen so svojimi problémami (pedagogickými, psychologickými, sociálnymi, zdravotnými), ale aj s potrebou poradenskej pomoci pri riešení ich vývinových úloh a pri

prevencii vzniku negatívnych javov (kriminalita, drogová závislosť, dlhodobá nezamestnanosť ai.). Ambíciou navrhovaného systému je poskytovať potrebnú interdisciplinárnu odbornú pomoc kontinuálne (od predškolského veku až po ukončenie prípravy na povolanie) v regióne svojej pôsobnosti.

V takto ponímanom systéme výchovného a psychologického poradenstva poradcom tzv. prvého kontaktu v oblasti pomoci riešenia osobnostných, vzdelávacích, profesionálnych a sociálnych vývinových úloh detí, pomoci ich rodičom (zákonným zástupcom) a pedagogickým zamestnancom je **výchovný poradca** úzko spolupracujúci so **školským**, resp. **poradenským psychologom**, s triednym učiteľom, prípadne špeciálnym pedagógom a so sociálnymi partnermi školy (odborné školy, služby zamestnanosti, zamestnávateľské organizácie v regióne a i.).

S cieľom zvýšenia efektivity pedagogicko-psychologického systému budú všetky realizačné kroky smerovať ku skvalitneniu vzájomnej komunikácie a zabezpečeniu spätnej väzby medzi jednotlivými prvkami systému pedagogicko-psychologického poradenstva, predovšetkým medzi PPP (výchovné poradenstvo, kariérové poradenstvo, prevencia), školami (výchovní poradcovia), krajskými školskými úradmi a samosprávnymi krajmami (zriaďovatelia škôl a školských zariadení, starostlivosť o mládež).

Hlavným subjektom súčasného systému výchovného a psychologického poradenstva je **pedagogicko-psychologická poradňa** spravídla s okresnou pôsobnosťou, poskytujúca svoje služby v úzkej súčinnosti s ostatnými poradenskými subjektmi (výchovný poradca, školský psychológ), resp. so zariadeniami špeciálnopedagogického poradenstva. PPP prostredníctvom povereného odborného zamestnanca (psychológa, špeciálneho pedagóga) zabezpečí možnosť poskytovania odborných služieb v oblasti výchovného a psychologického poradenstva a starostlivosti o deti všetkým školám v regióne svojej pôsobnosti vrátane optimalizácie zdravého vývinu mladej generácie a úspešného zaradenia sa do sveta práce.

Osobitná pozornosť sa venuje deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia. Je preto dôležité, aby výchovné a psychologické poradenstvo v našej spoločnosti bolo v záujme ochrany duševného zdravia mladej generácie naďalej garantované štátom tak, ako je to štandardné vo vyspelých európskych krajinách¹³.

S cieľom zaručenia a podpory práv dieťaťa ustanovených Dohovorom o právach dieťaťa sa Slovenská republika zaviazala rodičom, zákonným zástupcom detí poskytnúť potrebnú pomoc pri plnení ich úlohy výchovy detí, zabezpečiť rozvoj inštitúcií, zariadení a služieb starostlivosti o deti, prijať opatrenia na to, aby sa zabezpečila oprávnenému dieťaťu a osobám, ktoré sa oň starajú, požadovanú pomoc zodpovedajúcu stavu dieťaťa a situácii rodičov.

Neustále sa zvyšujúce nároky na preventívno-výchovnú zložku činnosti jednotlivých prvkov systému výchovného a psychologického poradenstva, potreba personálneho a metodického dobudovania subsystému kariérového poradenstva (rozšírením záberu a zamerania profesionálnej orientácie), zdokonaľovanie systému evidencie činnosti PPP a nevyhnutnosť

¹³ pozri Výzva Európskej komisie, Generálneho riaditeľstva pre vzdelávanie a kultúru v dokumente AN/06/2004 z 9. januára 2004, Rezolúcia Rady EÚ a reprezentantov členských krajín na rokovaní Rady o posilňovaní politik, systémov a aktivít v oblasti celoživotného poradenstva v Európe č. 9286/04 z 18. mája 2004 a i.

vybudovania systému supervízie činnosti jednotlivých prvkov výchovného a psychologického poradenstva je požiadavkou aj príslušných štruktúr EU¹⁴.

Dať dieťaťu perspektívu, motivovať ho dosiahnuteľným cieľom a dať mu zažiť úspech, je jedným z kľúčových činiteľov podpory zdravého vývinu osobnosti. V tejto oblasti je postavenie a úloha výchovného a psychologického poradenstva nezastupiteľná. V zmysle efektívneho podporovania a zabezpečovania práv detí v rámci jej vonkajších a vnútorných politík, majú na zreteli prioritne záujem dieťaťa ako prvoradá hľadisko pri akejkoľvek činnosti systému výchovného a psychologického poradenstva v rezorte školstva, týkajúcej sa detí, kľúčovou úlohou takto ponímaného školského poradenského systému je dbať o presadzovanie komunikácie, kládol sa dôraz na individuálny prístup a prevenciu výchovných problémov.

4.1. Organizačné členenie PPP

PPP ako školské poradenské zariadenia v pôsobnosti KŠÚ budú i naďalej svoju činnosť vykonávať **v súlade s územno-správnym členením Slovenskej republiky.**

PPP má v starostlivosti deti od predškolského veku (spravidla od 3 rokov) až po ukončenie prípravy na povolanie, ich zákonných zástupcov, pedagógov. Môže sa členiť na tieto oddelenia a úseky:

- a) oddelenie / úsek poradenstva osobnostného vývinu
- b) oddelenie / úsek poradenstva vzdelávacieho vývinu
- c) oddelenie / úsek poradenstva sociálneho vývinu a prevencie (Centrá výchovnej a psychologickéj prevencie)
- d) oddelenie / úsek poradenstva v kariérovom vývine
- e) oddelenie / úsek psychoterapie
- f) oddelenie / úsek metodiky výchovného poradenstva
- g) oddelenie / úsek špeciálnopedagogického poradenstva
- h) oddelenie / úsek správy PPP.

Podľa špecifických regionálnych podmienok a personálneho zabezpečenia je možné oddelenia zlučovať.

Podľa potreby môže PPP zriaďovať aj ďalšie oddelenia a úseky činnosti, ako napr. sociálne poradenstva, školských a profesijných informácií a ďalšie. Oddelenia špeciálnopedagogického poradenstva sa zameriavajú na poradenstvo pre deti s intelektovým nadaním, so špecifickými poruchami učenia alebo správania, pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, deti migrantov.

Minimálny počet zamestnancov pre zriadenie PPP sú traja odborní zamestnanci, z toho aspoň jeden psychológ. Tento istý počet platí pre zriadenie samostatného oddelenia v rámci PPP.

PPP možno zriadiť aj ako neštátne (t.j. súkromné, cirkevné) zariadenie, na ktoré sa vzťahujú tu deklarované metodické, metodologické, organizačné, kvalifikačné, supervízne a personálne požiadavky.

KŠÚ v obvode svojej pôsobnosti určí jednu PPP (spravidla v sídle KŠÚ), ktorú poverí metodickým a supervíznym usmerňovaním ostatných PPP. PPP poverená metodickým a

¹⁴ napr. EFPA, Activity Report of the Executive Council of EFPA submitted to the General Assembly of EFPA, Vienna, July 2003, European Diploma in Psychology - EFPA, Draft proposal, October 2003, European Federation of Practical Psychologists Associations - európske normy pre činnosť psychológa

supervíznym vedením sa potom spravidla člení na vyššie uvedené oddelenia a úseky a navyše má zriadené oddelenie / úsek metodiky a supervízie. Ústredné metodické a supervízne vedenie bude vykonávané z pozície Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie.

Navrhované PPP vzniknú transformáciou súčasných PPP pre predškolské zariadenia a základné školy (okresných). PPP poverené metodickým a supervíznym vedením by mohli vzniknúť transformáciou terajších krajských PPP (pre stredné školy), prípadne ich fúziou s okresnými PPP v sídlach KŠÚ. Touto reformou sa významne priblíži možnosť poskytovania poradenských služieb žiakom stredných škôl z úrovne sídla KŠÚ na úroveň bývalých okresných sídiel. Postupne sa vytvoria podmienky na kvalifikované poskytovanie metodických a supervíznych činností PPP v teritóriu jednotlivých KŠÚ. Nie je podmienkou, aby krajskí metodici a supervízori boli na plný pracovný úväzok zamestnancami PPP, poverenej metodickým a supervíznym vedením. PPP, poverené metodickým a supervíznym vedením budú predstavovať koordinátora odborného vzdelávania, poradenských programov, pomôcok, testov, odbornej literatúry, metodického a administratívneho usmerňovania, databázy odborníkov, evidencie klientov v regióne atď.

V PPP podľa špecifických podmienok a potrieb pôsobia a vo svojom odbore sa špecializujú **odborní zamestnanci**:

Psychológ – vykonáva základné a odborné psychologické činnosti v oblastiach: psychodiagnostiky, poradenstva, psychoterapie a prevencie.

Špeciálny, predškolský, liečebný a sociálny pedagóg – vykonáva základné a odborné pedagogické diagnostické, reedukačné, poradenské a terapeutické činnosti.

Metodik pre výchovné (vrátane kariérové) poradenstvo – vykonáva diagnostiku, individuálnu informačno-konzultačnú činnosť, skupinovú výchovno-poradenskú činnosť, metodickú činnosť pre výchovných poradcov, sprostredkovanie informácií o možnostiach, podmienkach a o požiadavkách štúdia na štúdiu na stredných a vysokých školách, trhu práce a pod.

Metodik pre prevenciu – vykonáva diagnostiku, individuálnu informačno-konzultačnú činnosť, skupinovú výchovno-poradenskú činnosť, metodickú činnosť pre koordinátorov prevencie.

Sociálny pracovník (VŠ vzdelanie) – vykonáva základné a odborné sociálne služby v oblastiach: sociálnej diagnostiky, sociálneho poradenstva, socioterapie a preventívnych programov.

Sociálny zamestnanec (SŠ vzdelanie) – zabezpečuje evidenciu klientely, zabezpečuje kontakt odborných zamestnancov s klientmi, spravuje databázu klientov.

Na zabezpečovaní činností PPP sa podieľajú i **iní odborní zamestnanci** (lekár, právnik, ekonóm, sociológ, informatik, analytik, programátor a iní.), **hospodárski a administratívno-technickí zamestnanci**, **pomocní servisní zamestnanci** (hospodár, pokladník, účtovník, sekretár, personalista, technik BOZP, technik PO, knihovník, vodič, kurič, záhradník, vrátnik, informátor, telefonista, upratovač a iní - aj v zmysle kumulovaných funkcií).

Štátne PPP poskytujú deťom, žiakom a ich zákonným zástupcom, školám a školským zariadeniam (učiteľom, vychovávateľom) bezplatne informačné, diagnostické, poradenské a metodické činnosti, odborné pedagogicko-psychologické služby, preventívnu výchovnú starostlivosť a napomáhajú voľbu vhodného vzdelávania žiakov a ich prípravu na budúce povolanie. Štruktúra odborných činností PPP deklarovaná v Evidenčnom systéme EvuPP a náčrt ekonomických ukazovateľov činnosti PPP sú uvedené v prílohe č. 4.

Ekonomické náklady na služby výchovného a psychologického poradenstva možno rozdeliť do dvoch kategórií - na nepriame a priame.

Nepriame náklady sú tie, ktoré vzniknú v dôsledku neposkytnutia alebo zlého poskytnutia služieb poradenstva a klientom poradenského procesu. Ide o prípady keď:

- problémy detí, príp. osôb zabezpečujúcich ich výchovu a starostlivosť, ktoré sú riešiteľné prostriedkami výchovného a psychologického poradenstva, v dôsledku nezabezpečenia služieb prerastú do **psychickej poruchy a choroby**, vyžadujúcej zdravotnú starostlivosť rôzneho rozsahu a intenzity, vrátane trvalej invalidity;
- deti nie sú **zaradené do takého typu vzdelávania**, ktoré na základe psychologického vyšetrenia a odborného posúdenia zodpovedá ich rozumovým výkonom a osobnostnému rozvoju. Ide o deti, ktoré sú podvýkonové, ale tiež deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. To všetko s negatívnymi dôsledkami na ich ďalší vývin;
- deti **učiace sa pod svoje možnosti, resp. s problémami výkonovej motivácie a spôsobu učebnej činnosti** nie sú v starostlivosti psychológa a špeciálneho pedagóga, až sa ich problém fixuje a prehľbuje. Dôsledky tohto stavu sa prejavujú neskôr v tzv. naučenej bezmocnosti, v znížení sebadôvery a v nedostatočnom využívaní individuálneho potenciálu osobnosti. To vedie k ďalším osobnostným a ekonomickým stratám;
- deťom nie sú dostupné **služby kariérového poradenstva** a títo sa rozhodujú o povolani a štúdiu bez zreteľa na svoje skutočné schopnosti a vlastnosti osobnosti. Dôsledky zlého rozhodovania v tomto smere môžu byť pre dieťa aj pre spoločnosť nedorozumené. A to nielen z aspektu nevyužitia intelektového a osobnostného potenciálu, ale tiež negatívnym dosahom na ekonomiku a tvorbu zdrojov spoločenského produktu, ako aj na tvorbu zdrojov sociálneho a dôchodkového zabezpečenia a pod.;
- deťom nie sú poskytované odborné poradenské služby v rámci primárnej a sekundárnej **prevencie sociálno-patologických javov** – detekcia závislostí a prejavov sociálnej patológie v školách a školských zariadeniach, šikanovanie, násilie, týranie a zneužívanie a pod. Dôsledky závislostí a iných sociálno-patologických javov znamenajú priame ekonomické straty. O narušených vzťahoch a osobnostných stratách ani nehovoriac.

Priame náklady odrážajú ekonomickú náročnosť na mzdové a prevádzkové zabezpečenie konkrétnej PPP v zmysle zákona č.597/2003 Z. z.. a nariadenia vlády SR č. 2/2004 Z. z.

5. Vzdelávanie odborníkov výchovného a psychologického poradenstva

Dôležitou podmienkou fungujúceho systému výchovného a psychologického poradenstva je zabezpečenie súvislého vzdelávania pre jednotlivé články jeho odborníkov. Z personálneho auditu vyplynulo, že ďalšie vzdelávanie odborných zamestnancov PPP nie je systémovo podchytené. I keď si väčšina odborných zamestnancov svoje vzdelanie zvyšuje a skvalitňuje z vlastnej motivácie, nedostatočný je najmä počet absolvovaných výcvikov a supervízie. Zo Správy Štátnej školskej inšpekcie z vykonaných informatívnych inšpekcií vo vybraných PPP vyplýva potreba zabezpečenia ďalšieho vzdelávania zamestnancov PPP, finančnej podpory ďalšieho vzdelávania a vyrovnania odmeňovania práce odborných nepedagogických zamestnancov s pedagogickými zamestnancami. V súčasnosti na odborné vzdelávanie je nedostatok finančných prostriedkov, neexistuje legislatíva zaoberajúca sa ďalším vzdelávaním odborných zamestnancov výchovného a psychologického poradenstva. Ich vzdelávanie je nevyhnutné riešiť príslušnou legislatívnou formou.

V súvislosti s prípravou zákona o výchove a vzdelávaní bude potrebné vytvoriť priestor na riešenie problému so zámerom definovania odborných zamestnancov súčasného systému výchovného a psychologického poradenstva ako pedagogického zamestnanca podieľajúceho sa na priamej výchovno-vzdelávacej činnosti detí a zároveň ich zaradiť do systému profesijného (kariérneho) rozvoja pedagogických zamestnancov v kategórii výchovno-poradenský a terapeuticko-výchovný zamestnanec.

O vzdelávaní a kariérnom raste odborných zamestnancov školského poradenstva bližšie uvedené v prílohe č. 6.

6. Návrh realizačných krokov

Realizácia koncepcie pedagogicko-psychologického poradenského systému a jeho implementácie do praxe je podmienená realizáciou nasledovných krokov:

A. Oblasť legislatívnych zmien

V zmysle úlohy B.2. uznesenia vlády k návrhu Koncepcie pedagogicko-psychologického poradenského systému a jeho implementácie do praxe („pri tvorbe zákona o výchove a vzdelávaní vytvoriť legislatívne podmienky pre flexibilný systém poskytovania odborných služieb jednotlivcom a školám a ustanoviť podmienky zabezpečujúce fungovanie otvoreného, efektívneho a prepojeného komplexného systému školského poradenstva, prevencie a intervencie“):

1.1. Definovať kategóriu žiakov s poruchami psychického a sociálneho vývinu, s poruchami správania a s vývinovými poruchami učenia, žiakov s intelektovým nadaním, žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a žiakov migrujúcich rodičov (napr. ako žiakov s individuálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami), ktorá by ich odlišovala od žiakov so zdravotným postihnutím vyžadujúcimi špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby.

1.2. Upraviť problematiku integrácie a reintegrácie žiakov s poruchami psychického a sociálneho vývinu, s poruchami správania a s vývinovými poruchami učenia, detí s intelektovým nadaním, detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a detí migrujúcich rodičov a migrantov vrátane maloletých bez sprievodu (s individuálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami).

1.3. Pripraviť všeobecne záväzný právny predpis o podrobnostiach vo výchovnom a psychologickom poradenstve.

Z: MŠ SR

T: 31. december 2007

B. Oblasť vnútorných právnych aktov

2. Vypracovať štatút a rokovací poriadok Metodickéj rady pre psychologické a výchovné poradenstvo a prevenciu - poradného orgánu generálneho riaditeľa sekcie regionálneho školstva, zohľadňujúce aktuálny stav a právne normy.

Z: VÚDPaP

T: 31. marec 2007

3. Vypracovať vzorovú zriaďovaciu listinu a vzorový organizačný poriadok PPP.

Z: VÚDPaP

T: 31. marec 2007

4. Vypracovať vzorovú náplň práce výchovného poradcu.

Z: VÚDPaP

T: 31. marec 2007

5. Vypracovať vzorovú náplň práce školského psychológa.

Z: VÚDPaP

T: 31. marec 2007

6. Vypracovať vzorovú náplň práce poradenského psychológa.

- Z: VÚDPaP T: 31. marec 2007
7. Vypracovať návrh minimálnych diagnostických štandardov v PPP vo vzťahu k MKCH-10 (medzinárodná klasifikácia chorôb)
Z: VÚDPaP T: 31. december 2007
8. Vypracovať regionálny systém metodického vedenia PPP v príslušnom obvode pôsobnosti.
Z: VÚDPaP T: 31. marec 2007

C. Oblasť financovania

9. Vo vybraných 8 PPP overovať fungovanie systému financovania PPP podľa výkonov v kombinácii s počtom potenciálnych klientov a následne vypracovať kritériá ich financovania.
Z: sekcia regionálneho školstva T: do 15. júla 2007
10. Vypracovať kvantifikáciu nevyhnutných finančných prostriedkov na materiálno-technické zabezpečenie pedagogicko-psychologických poradní podľa minimálnych štandardov zabezpečenia PPP.
Z: sekcia regionálneho školstva T: 30. jún 2007

D. Oblasť personálneho zabezpečenia

11. Vytvoriť podmienky pre personálne a materiálno-technické dobudovanie PPP.
Z: sekcia regionálneho školstva, KŠÚ T: 2007 - 2015
12. Spracovať minimálne štandardy personálneho zabezpečenia poradenských zariadení, odborné štandardy a obsadenie odbornými zamestnancami pre rozhodovanie o zaradení pedagogicko-psychologických poradní do siete škôl a školských zariadení.
VÚDPaP v spolupráci s ÚIPŠ T: 30. jún 2007

E. Na úrovni krajského školského úradu

13. V jednotlivých krajoch transformovať a dobudovať organizačnú štruktúru pedagogicko-psychologických poradní v zmysle navrhovanej koncepcie.
Z: KŠÚ T: 2007 - 2015

F. Na úrovni Ministerstva školstva SR

14. Vypracovať zásady metodického a informačného prepojenia činnosti štátnych a neštátnych PPP a spracovať kritériá na poskytovanie služieb poskytovanými poradenskými zariadeniami
Z: sekcia regionálneho školstva s VÚDPaP T: 31. december 2007
15. Pravidelne zabezpečovať vybavenosť PPP nevyhnutnými psychodiagnostickými testami. Následne sledovať ich využitie v praxi.
Z: sekcia regionálneho školstva v spolupráci s VÚDPaP a ŠŠI T.: 1x ročne
16. Sledovať a každoročne v elektronickej forme vydávať aktualizovaný adresár pedagogicko-psychologických poradní.
Z: sekcia regionálneho školstva a ÚIPŠ T: k 31. januáru každoročne
17. Zabezpečiť a koordinovať spoluprácu a prepojenosť medzi pedagogicko-psychologickým a špeciálnopedagogickým poradenstvom so sociálnym a právnym, výchovno-vzdelávacím a profesijným poradenstvom.
Z: sekcia regionálneho školstva T: 2007-2015

7. Záver

Výchovné a psychologické poradenstvo sa významnou mierou podieľa na zefektívňovaní a humanizácii edukácie žiakov so zámerom obmedzovať výskyt ich školského zlyhávania, zvyšovať šance ich úspešného uplatnenia sa na trhu práce a podieľať sa na prevencii sociálno-patologických javov.

Súčasná úroveň ohrozovania psychického vývinu detí si vyžaduje isté zmeny v obsahu a hlavne rozsahu komplexnej i úzko špecializovanej poradenskej činnosti. Posúdenie stavu, schopností a potenciálu dieťaťa, a teda odporúčanie vhodného typu vzdelávania psychológom a špeciálnym pedagógom by malo byť nutným minimom. V súčasnosti pôsobiace dva systémy školských poradenských zariadení (pedagogicko-psychologické poradne a zariadenia špeciálnopedagogického poradenstva: špeciálnopedagogické poradne a detské integračné centrá) pri realizácii svojej činnosti narážajú na nedostatok finančných prostriedkov a odborníkov. Vybrané podnety z praxe naznačujú, že by bolo účelnejšie a vhodnejšie využitie finančných prostriedkov a odborného potenciálu v jednotnom systéme poradenských zariadení rezortu školstva. Metodická rada pre výchovné a psychologické poradenstvo a prevenciu, riaditelia pedagogicko-psychologických poradní, zástupcovia krajských školských úradov – odborní radcovia pre činnosť výchovného a psychologického poradenstva a zamestnanci zodpovední za financovanie poradenských zariadení sa prikláňajú za uskutočnenie potrebných zmien v zmysle zjednotenia poradenského systému (ako bolo napr. navrhnuté koncom roku 2004 v Návrhu Modelu poradenských služieb v rezorte školstva, ktorý prešiel aj pripomienkovým konaním MŠ SR) pre jeho efektívnejšie fungovanie ako aj racionalizáciu v zmysle nižšej finančnej náročnosti.

Ďalší rozvoj jednotlivých zložiek školského poradenstva by mal prebiehať ako rozvoj kontinuálnych súčastí systému výchovného poradenstva, ako jednotného poradenského systému v rezorte školstva. Pri vzájomnom rešpektovaní foriem práce pedagogických, výchovných a poradenských zamestnancov, vrátane prevencie si môžu navzájom veľmi pomáhať (realizovať spoločné aktivity) a obohatiť sa. Takáto forma usporiadania sa javí prospešnou pre všetkých, ktorým sú služby školských poradenských zariadení adresované.